

ΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗ



Διεύθυνση
Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης
Ροδόης



ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ

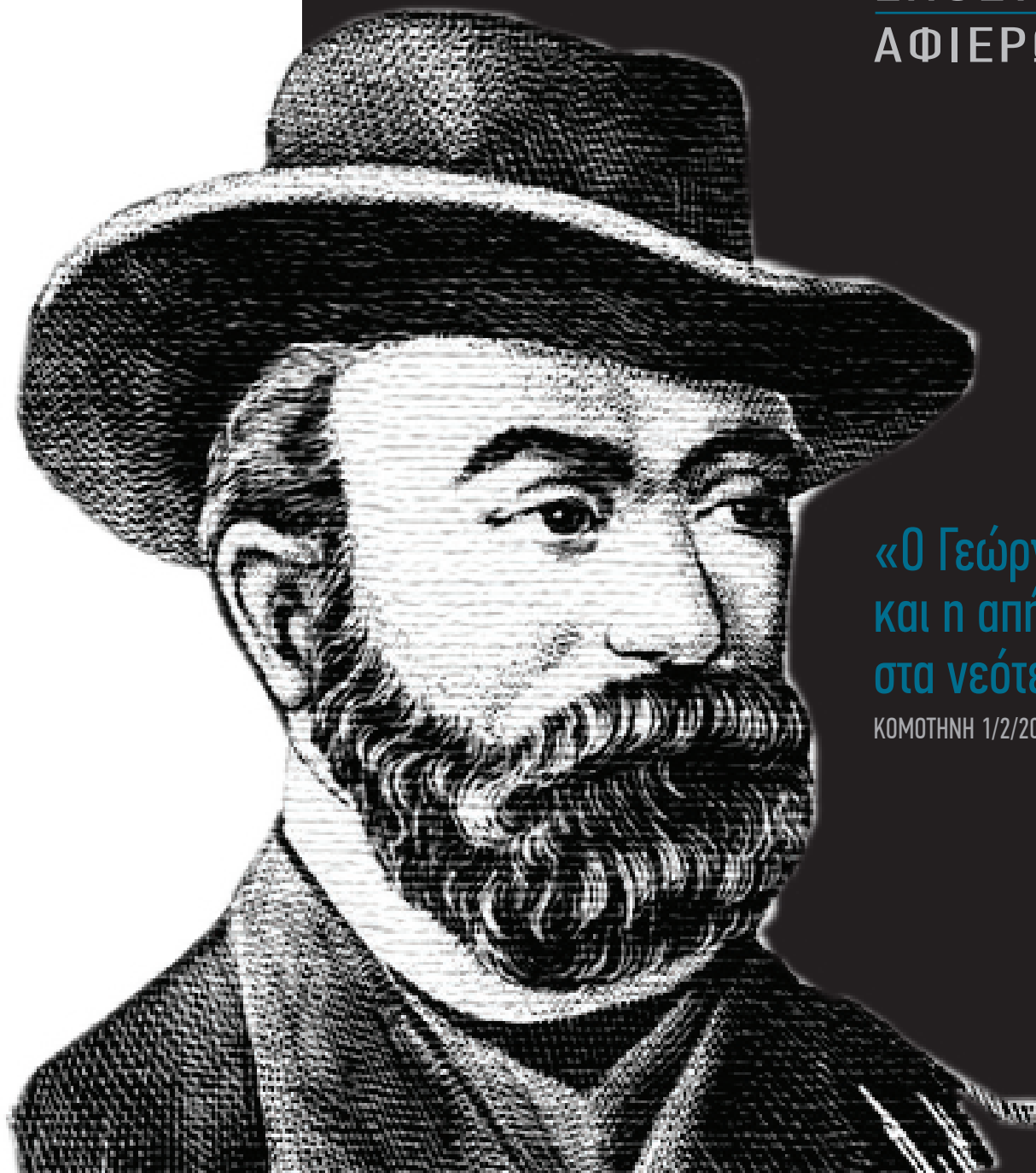
ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ



Διεύθυνση
Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης
Ροδόης



ΕΝΘΕΤΟ ΑΦΙΕΡΩΜΑ



«Ο Γεώργιος Βιζυηνός
και η απήχηση του έργου του
στα νεότερα χρόνια»

ΚΟΜΟΤΗΝΗ 1/2/2023

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ
ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Γιατί η Ελένη δεν έγινε Χελένη

του Σπύρου Κιοσσέ



Ο ΣΠΥΡΟΣ ΚΙΟΣΣΕΣ γεννήθηκε στην Κομοτηνή. Υπηρετεί ως Αναπληρωτής Καθηγητής Θεωρίας της Λογοτεχνίας και Δημιουργικής Γραφής στο Τμήμα Γλωσσικών και Διαπολιτισμικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας. Είναι συγγραφέας επιστημονικών βιβλίων και άρθρων που αφορούν τη δημιουργική ανάγνωση και γραφή, τη θεωρία τη λογοτεχνίας και τη λογοτεχνική εκπαίδευση, της ποιητικής συλλογής *Το κάτω κάτω της γραφής* (Μελάνι, 2018) και της νουβέλας *Τα Πρωτοβρόχια* (Μεταίχμιο, 2022).



*Ἀγαθῇ τύχῃ, ἀνεκινήθη ἐσχάτως τὸ
περὶ νεοελληνικῆς γλώσσης ζήτημα,
τὸ οὐσιωδέστερον, κατ' ἐμέ, τῶν ὅσα
ἔπρεπε νὰ ἐπασχολοῦν τὸ ἡμέτερον
ἔθνος, οὐσιωδέστερον ἴσως καὶ αὐτοῦ
ἀκόμῃ τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος»*

Γ.Μ. Βιζυηνός,
«Διατί ἡ μηλιά δέν ἔγινε μηλέα»

Το περί νεοελληνικής γλώσσας ζήτημα δεν ανακινήθηκε, βεβαίως, εσχάτως· το αντίθετο. Πρόκειται για ένα θέμα που ταλαιπώρησε το έθνος μας όλον τον προηγούμενο αιώνα, και ακόμη παλαιότερα. Οι λεγόμενοι «γλωσσαμύντορες» –και είναι πολλοί αυτοί που αναφύονται κατά καιρούς ωσάν τριβόλια– πρεσβεύουν με ζήλο ιεραποστόλου ότι η σχολαστική ενασχόληση με το συντακτικό και τη γραμματική είναι το ζωτικότερο των ζητημάτων που πρέπει να απασχολεί την ελληνική εκπαίδευση και την κοινωνία, ουσιωδέστερο ακόμη κι από το περιώνυμο ανατολικό. Η σωστή χρήση και γραφή της γλώσσας θεωρείται εκ των ων ουκ άνευ για την επιβίωση του εθνικού ημών μεγαλείου. Γι' αυτό και οφείλει να είναι το άλφα και το ωμέγα του γλωσσικού μαθήματος, που έχει, κατ' αυτούς, ως στόχο να υποδεικνύει ποια πρέπει να είναι η γλώσσα των σημερινών Ελλήνων. Ειδάλλως, η ελληνική, και μαζί της εν γένει ο ελληνικός πολιτισμός, διατρέχει σοβαρότατο κίνδυνο αφανισμού. Κινδυνεύει να αλωθεί από τις ξένες γλώσσες που παρατάσσονται ετοιμοπόλεμες γύρω της. Από τα στρατεύματα των greeklish και των αγγλικισμών που αγκυροβολούν με στραμμένα τα κανόνια στα τείχη της. Από τα λεξιλογικά και σημασιολογικά δάνεια, που καθιστούν τον γλωσσικό δανεισμό απεχθέστερο του δημόσιου χρέους. Ο εχθρός των γλωσσικών πυλών, λοιπόν. Κι οι κερκόπορτες–αλίμονο!– πολυπληθείς: τι «πάτερ»

αντί «πατήρ», τι «τους ψήφους» αντί «τις ψήφους», τιγιωτακισμοί, τι παρετυμολογίες, τι αυξήσεις στην προστακτική, τι απλοποιήσεις! Στον κατάλογο αυτόν των αιχλλειών πτερνών της γλωσσικής χρήσης θα εμπεριέχονταν και οι λανθασμένες ψιλώσεις ή δασύνσεις στα φωνήεντα και τις διφθόγγους, εάν δεν... Αλλά καλύτερα να σας πω μια ιστορία για τα πνεύματα – όχι για τα ανήσυχτα μαθητικά πνεύματα, όπως ήμασταν εμείς τότε, τέσσερις σχεδόν δεκαετίες πριν, οπότε και διαδραματίζεται η σύντομη αυτή διήγηση, αλλά για τα πνεύματα των λέξεων. Ιδού η ιστορία.

Όταν ήμουν μαθητής δημοτικού, είχα ιδιαίτερη αδυναμία στη γραμματική. Δεν εννοώ τη Γραμματική, τη συμμαθήτριά μου, που είχε έρθει πρόσφατα στο σχολείο λόγω μετάθεσης του πατέρα της στην πόλη μας, αλλά τη σχολική γραμματική. Δώσε μου ομώνυμα και παρώνυμα, καταλόγους με κλίσεις ονομάτων και ρημάτων, διαθέσεις, εγκλίσεις και χρόνους, κανόνες κι εξαιρέσεις, και πάρε μου την ψυχή. Φύλλο και φτερό είχα κάνει το καημένο το εγχειρίδιο που είχαμε προμηθευτεί στην αρχή του σχολικού έτους: Χρίστου Τσολάκη, νεοελληνική γραμματική της ε' και στ' δημοτικού. Τη διάβαζα με προσήλωσιν από το εξώφυλλο, που λέει ο λόγος, μέχρι το οπισθόφυλλο με την κουκουβάγια πάνω στα δύο βιβλία και τα αρκτικά ΟΕΔΒ, τα οποία ερμηνεύαμε ποικιλοτρόπως και κατά πώς βόλευε τον κάθε μαθητή. Εγώ, για παράδειγμα,

ήμουν σίγουρος ότι τα αρχικά δήλωναν: «Οι έξυπνοι διαβάζουν βιβλία». Ο συμμαθητής μου ο Κώστας, πάλι, ήταν πεπεισμένος ότι σήμαιναν «Όποιος διαβάζει είναι βλάκας». Πολλές φορές, μάλιστα, είχαμε επιχειρήσει ματαίως να επιλύσουμε τη, σημειωτικού και επισημολογικού τύπου, διαφωνία μας, η οποία κατέληγε συνήθως στις γνωστές μούντζες, ενίοτε και σε καμιά κλοτσιά ή σπρωξιά. Το μέλλον έμελλε να δείξει ποιος από τους δύο είχε τελικά δίκιο. Αλλά αυτό είναι μια άλλη ιστορία.

Εκείνη τη χρονιά, λοιπόν, είχε πάρει απόσπαση στο σχολείο μας ένας νέος δάσκαλος. Και νεοφερμένος στο σχολείο και νεαρός σε ηλικία, αν και τα ρούχα του κάθε άλλο παρά νεανικά ήταν: κοστούμι γκριζο, λευκό πουκάμισο και γραβάτα, έμοιαζε στην αυστηρότητα της ενδυμασίας και της έκφρασης με κάτι φωτογραφίες παλαιών συλλόγων διδασκόντων, που κρέμονταν σκονισμένες στους διαδρόμους του νεοκλασικού κτηρίου, όπου στεγαζόταν το δημοτικό μας. Είχε μάλιστα κυκλοφορήσει η φήμη ότι ο καινούργιος μας δάσκαλος ήταν πολύ μορφωμένος. Έλεγαν ότι είχε σπουδάσει για χρόνια στο εξωτερικό και ότι, επειδή τα έπαιρνε τα γράμματα, εκτός από δάσκαλο τον έκαναν και γιατρό.

Αυτό το τελευταίο δεν το πολυπιστεύαμε, μέχρι που είδαμε να βάζει στους Ελέγχους μας, κάτω από την υπογραφή και μπροστά από το όνομά του τα γράμματα «Δρ.».

Αυτό που έχει διαγραφεί από τη μνήμη μου είναι το όνομά του. Η αλήθεια είναι ότι δεν το χρησιμοποιούσαμε και πολύ: «κύριε» μας είχε επιβάλει να τον αποκαλούμε, και μάλιστα κύριε σκέτο, όχι «κύριε Τριαντάφυλλε», «κυρία Καίτη» ή «κυρία Όλγα», όπως είχαμε συνηθίσει να απευθυνόμαστε στους δασκάλους μας. Θυμάμαι, ωστόσο, ότι από την πρώτη στιγμή που ανάγνωσε τα ονόματά μας από τον κατάλογο που κρατούσε στην τσάντα του, ένα μικρό μαύρο βιβλιαράκι που έμελλε έκτοτε να στοιχειώσει τις μέρες και τις νύχτες μας, ξεκίνησε να μας βαθμολογεί και να μας διορθώνει. Τις απαντήσεις μας στο μάθημα, αλλά ήδη από την πρώτη μέρα και τα ίδια μας τα ονόματα: «Μέσα στην τάξη θα χρησιμοποιείτε τα βαπτιστικά σας στη σωστή τους μορφή. Δημήτριος. Έχετε ακούσει ποτέ για άγιο Τάκη; Αριστείδης, όχι Άρης. Άλλος ο περίφημος για τη δικαιοσύνη του Αθηναίος στρατηγός κι άλλος ο θεός του πολέμου». Και κάπως έτσι αρχίσαμε να μαθαίνουμε τα πράγματα με τον τρόπο του νέου μας κυρίου. Και ταυ-

τόχρονα να ξεμαθαίνουμε αυτά που γνωρίζαμε από τότε που θυμόμασταν τους εαυτούς μας. Αν συνέβαινε να έρθει εκείνη τη χρονιά στο σχολείο μας κάποιος ξένος, θα νόμιζε ότι άλλα ήταν τα παιδιά που έπαιζαν μπάλα, σχοινάκι και μήλα στην αυλή, κι άλλα αυτά που διδάσκονταν θρησκευτικά, γεωγραφία ή σπουδή περιβάλλοντος στην αίθουσα. Άλλη η Νάντια του διαλείμματος και διαφορετική η Κωνσταντίνα της τάξης. Μόνο η Ελένη, η κολλητή της, ήταν χαρούμενη γιατί παρέμενε η ίδια μέσα έξω. Τουλάχιστον προσώρας.

Διδασκόμασταν, θυμάμαι τότε, τα πνεύματα, στο μάθημα της Γλώσσας, κι έπρεπε να αποστηθίσουμε όχι μόνο ότι «Τα πνεύματα είναι δύο, η ψιλή και η δασεία», αλλά και ποιες είναι οι λέξεις που δασύνονται (γιατί όλες οι άλλες παίρνουν ψιλή). Και μάλιστα, όχι μόνο τα λίγα παραδείγματα λέξεων που αναφέρονταν στις σελίδες 38 και 39 της Γραμματικής, αλλά και όλες αυτές που περιέχονταν στο Επίμετρο, Πίνακας 2. Κι υπήρχαν εκεί ένα σωρό, τόσες που αποθάρρυναν κι εμένα ακόμη. Ο Κώστας, απελπισμένος, τις είχε μετρήσει: 138.

«Θα τις μαθαίνετε αλφαβητικά και κατά στήλας», είχε ορίσει ο κύριος, όταν είδε την απογοήτευσή μας. «Αλλά μη



φοβάστε· θα σας υποδείξω μερικούς τρόπους για να τις θυμάστε εύκολα», μας καθοσύχασε. «Να ο πρώτος. Αν σε μια λέξη που αρχίζει από φωνήεν ή δίφθογγο βάλουμε ως πρώτο συνθετικό κάποια πρόθεση όπως το κατά, και το ταυμετατραπεί σε θήτα, τότε σίγουρα η λέξη αυτή δασύνεται. Για παράδειγμα: ορίζω. Μαζί με το κατά: καθορίζω. Κι ένας δεύτερος. Κάποια ονόματα που παίρνουν δασεία, κράτησαν την προφορά και τη γραφή τους αυτή και σε ξένες γλώσσες. Για παράδειγμα, το όνομα της Ελένης από δω», γύρισε το βλέμμα στη συμμαθήτριά μας, στο τρίτο θρανίο στη σειρά των κοριτσιών. «Στα αγγλικά λέγεται Χέλεν», γιατί η δασεία προφερόταν παλιά ακριβώς έτσι· σαν ένα απαλό «x» πριν το φωνήεν. Εξού και 'πνεύμα'. Απ' το 'πνέω, πνοή' κ.λπ. Και τώρα που το σκέφτομαι, έτσι θα τη φωνάζουμε από τώρα την Ελένη. Χελένη».

Συνεννοημένη, θαρρείς, όλη η τάξη, γυρίσαμε μεμιάς και παρατηρούσαμε τώρα τη συμμαθήτριά μας να 'ταν η πρώτη φορά που τη βλέπαμε. Η Ελένη ήταν πάντα η ψυχή της τάξης. Γελαστή και αεικίνητη, ίδια η «Λόλα, να ένα μήλο» του παλιού μας αναγνωστικού. Εν τω μεταξύ, δυο τρεις, οι γνωστοί δυο τρεις απ' τα τελευταία θρανία, άρ-

χισαν να ψιθυρίζουν χαμηλόφωνα και να χασκογελούν, ενώ αυτή είχε χαμηλώσει το κεφάλι, κάνοντας ότι κάτι ψάχνει στη σάκα της. Τα μάγουλά της, όσο κι αν προσπαθούσαν να τα κρύψουν δυο τούφες ξανθές που έπεφταν πάνω τους, έμοιαζαν ώριμα μήλα, κατακόκκινα.

Στο διάλειμμα η κατάσταση θα χειροτέρευε. Ο Κώστας, σε μία από τις σπάνιες ακαδημαϊκές του εκλάμψεις, θυμήθηκε ότι στο φροντιστήριο αγγλικών είχαν μάθει πως «χελ» πάει να πει κόλαση. Κι αυτή του η επιφοίτηση έγινε πραγματική κόλαση για τη Χελ-ένη, όπως θα τη φώναζε από δω και πέρα, με την ευλογία της διδασκαλικής οδηγίας, ως μνημονική τεχνική των δασυνόμενων λέξεων. Παρόμοια τύχη θα είχε η Χέλλη, του διπλανού τμήματος, κι ένας Χιπποκράτης της τρίτης. Κι έβλεπες πια τα παιδιά αυτά να τριγυρίζουν στην αυλή αμίλητα και μαραζωμένα, βαλλόμενα πανταχόθεν απ' τους συμμαθητές τους με τα νέα τους ονόματα δίκην πυρών. Αδέσποτη, όμως, βολή δέχτηκε και η κυρία Χήρα που κρατούσε το κυλικείο, η σύζυγος του κυρίου Διαμαντή, ο οποίος, βεβαίως, τελούσε εν ζωή και εν πλήρη ακμή. Συγκεκριμένα, όταν μια συμμαθήτριά μας, παρασυρμένη απ' τη δύναμη της

αδράνειας, όπως μαθαίναμε στη φυσική-πειραματική, της απευθύνθηκε με τη δασυνόμενη μορφή του ονόματός της, η γυναίκα, αν και ευλαβής παρά δεισιδαίμων, της ενεχείρισε την τυρόπιτα που είχε παραγγείλει φτύνοντας τρεις στον κόρφο της, εμφανώς ταραγμένα.

Τη σωτήριο λύση, σαν ακτίνα ηλίου εν μέσω του ζοφερού νέφους που είχε περιβάλει απειλητικό τη σχολική μας ζωή, θα παρείχε σύντομα, χωρίς να το γνωρίζει, ο Διευθυντής του σχολείου, κατά την ανάγνωση των σημαντικών ενημερώσεων μετά την πρωινή μας προσευχή. Ότι δεν αντιληφθήκαμε τότε, νυσταγμένοι καθώς ήμασταν, στον προαύλειο χώρο, θα μας το εξηγούσε στη συνέχεια καταλεπτώς την πρώτη ώρα η κυρία Καίτη –ο κύριός μας έτυχε να λείπει εκείνο το διάστημα. Έχασε, έτσι, την ευκαιρία να καταπνίξει τις ζητωκραυγές μας με το βλοσυρό του βλέμμα ή με την απειλή του τραβήγματος αυτιών, την ώρα που ακουγόταν διά στόματος της περσινής μας αγαπημένης δασκάλας ότι πλέον στον «γραπτό νεοελληνικό λόγο πνεύματα δεν σημειώνονται»· ότι «ως τονικό σημάδι χρησιμοποιείται μόνο η οξεΐα» κι ότι από το επόμενο σχολικό έτος όλα τα διδακτικά βιβλία θα εφάρμοζαν το

«μονοτονικό σύστημα».

Το πρώτο που μου ήρθε στο μυαλό ήταν πόσο σκληρή δουλειά περίμενε αυτούς που θα ετοίμαζαν τα βιβλία, ν' αρχίσουν τώρα να σβήνουν ψιλές, δασείες και περισπωμένες με το γαλάζιο μέρος της σβήστρας –άσε που υπήρχε κιάλας ο κίνδυνος να τρυπήσουν οι σελίδες· το γνώριζα, δυστυχώς, εκ πείρας. Η ανησυχία μου, όμως, αυτή ξεχάστηκε παντελώς το επόμενο διάλειμμα με την αρωγή μιας σοκολάτας που αγόρασα από την απο-

κατεστημένη πλέον κυρία Ήρα. Κάθισα στο αγαπημένο μου παγκάκι, που το σκίαζε ένα ψηλό δέντρο, μηλιά νομίζω ήταν, κι έβλεπα απέναντί μου στα σκαλιά να παίζει κότσια με τις φίλες της η Ελένη· με μια ζωηράδα λες κι η πνοή που μόλις αποκόπηκε απ' τ' όνομά της –διά Προεδρικού Διατάγματος– φύσηξε πάλι μες στο λεπτό της κορμάκι.

